

A többnyelvűség gyakorlati megvalósulása az Európai Unió jogalkotásában és jogalkalmazásában

Hettinger Sándor

Bevezetés

Az EU jelenlegi 28 tagállama összesen 24 hivatalos nyelven osztozik¹, amelyek az általánosan alkalmazandó jogi aktusok tekintetében hiteles nyelvi változatként is funkcionálnak (abszolút többnyelvűség), az egyéni vagy tagállami címzettek tekintetében pedig az adott eljárás nyelve minősül hitelesnek, a többi nyelvi változat az eredeti hivatalos fordításaként van érvényben (relatív többnyelvűség). A jelen tanulmány célja bemutatni a többnyelvűségnek az 1/1958. sz. tanácsi rendeletből² eredező, az egyes intézmények eljárási szabályain³, illetve íratlan normáin keresztül történő gyakorlati megvalósulását. A jogalkotási folyamatban szót ejtünk a többnyelvűség belépésének lehetőségéről, miszerint az adott jogi aktus minősége annál jobb, minél korábban lép át az aktus a többnyelvű fázisba. A jogász-nyelvszaki fordítás és lektorálás értelemtisztázó hatása és az eltérő nyelvi változatok kiküszöbölésének lehetőségeit latolgatva választ próbálunk nyújtani az adott jogi aktus értelmének minél pontosabb behatárolásának valószínűségére. Az európai uniós jogalkalmazás tekintetében az Európai Unió Bírósága (Bíróság/EUB) és a Közszolgálati Törvényszék (Törvényszék) funkcióit tekintve körvonalazzuk a többnyelvűség eltérő szintjeinek hatását, a bíró alkotta jog kérdését, valamint e testületek jogszabályértelmezési funkcióját. A napjainkban egyre vitatottabbá váló abszolút többnyelvűség az Unió intézményeire mérhetetlen feladatot róó elvének tiszteletben tartása az EU alapját képező (jogi) kulturális sokszínűség, tagállami egyenlőség és ennek ellentettje, a

¹ Ezek 2013. július 1-je óta: angol, bolgár, cseh, dán, észt, finn, francia, görög, holland, horvát, ír, lengyel, lett, litván, magyar, máltai, német, olasz, portugál, román, spanyol, svéd, szlovák és szlovén. Rajtuk kívül további öt nyelv rendelkezik félhivatalos státusszal: baszk, galíciai, katalán, skót gael, és walesi. További nyelvek, amelyek nem számítanak az EU hivatalos nyelvének, de amelyek széles körben használt kisebbségi nyelvek a teljesség igénye nélkül: arab, eszperantó, kínai, korzikai, ligur, lombard, luxemburgi, mirandai, nápolyi, okcitán, orosz, piemonti, romani, szicíliai, török, velencei, stb.

² A Tanács 1958. április 15-i 1/1958 sz. rendeletét, és az egyes bővítések során kihirdetett módosításait. Hivatalos Lap 017, 06/10/1958 o. 0385 - 0386

³ A jogalkotás tekintve lásd pl. a Bizottság eljárási szabályzatának 13. cikkét (Hivatalos Lap L 308 , 08/12/2000 o. 0026 – 0034), a jogalkalmazás részéről lásd az EUB eljárási szabályzatának 37. cikk (3) bekezdését (HL L 383., 1992.12.29., 117. o.)

diszkrimináció tilalma érvényesülésének alapfeltétele, megvalósítása pedig az EU jövőjének a záloga.

1. Az európai uniós jogalkotás és a többnyelvűség kapcsolata

1.1. A többnyelvűség korai behatásának vizsgálata

A jogi aktus minőségét pozitívan befolyásolja, ha rendelkezésre állnak további nyelvi változatok, mivel azok az egyes jogi fogalmakat más nézőpontba helyezve világítják meg. Feltételezhető tehát az, hogy minél korábban éri a jogi aktust a további nyelvi változatok behatása, annál jobb minőségűvé válik. A fordítással lehetővé válik az eredeti változatban tett implicit felvetések azonosítása és felszínre emelése, amely által azok explicitté válhatnak.⁴ Uniós összefüggésben ez azt jelenti, hogy mind a 24 hivatalos nyelv bevonásával a jogszabályszovegezési/tervezési szakaszban vagy azt megelőzően a jogszabályelőkészítési szakaszban szükség van valamennyi nyelv anyanyelvi szintű használóira.

Gyakorlati oldalról megvilágítva, a tisztviselők pusztán számbeli aránya valószínűleg nagy terhet róna az intézmények költségvetésére, ezért szakképzett, több hivatalos jogi nyelvben járatos jogász-nyelvészek bevonásával egynyelvű jogszabályszerkesztés mellett, majd anyanyelvi lektorálással felülvizsgált jogszabályszovegek alkotása járható út a probléma megoldására. Akárcsak az EUB módszerére támaszkodva, közvetítő nyelv használatával egy jogász-nyelvész akár két nyelven is fordítást készíthet a forrásszovegről. Így például a magyar nyelv viszonylatában a magyarul beérkező kérelmet a Bíróság Fordítási Főigazgatóságán nem magyar szakemberek fordítják le a hivatalos nyelvekre, hanem spanyol és francia anyanyelvű jogász-nyelvészek fordítják le azt először francia nyelvre, majd következő lépésként a hivatalos nyelvekre. A spanyol nyelv azért játszik itt szerepet, mert a spanyol a magyar közvetítő nyelve.⁵ Tehát a spanyol anyanyelvű jogász-nyelvész anyanyelvére, illetve anyanyelvén magyarra illetve franciára fordíthatná a jogszabályszoveg-tervezetet. Minél előbb történik meg a fenti módszer alkalmazása, annál nagyobb hatást gyakorolhat így a további nyelvi változat a jogi aktus minőségére, és végső soron értelmének pontosabb behatárolására.

A Bizottság esetében a jogszabálytervezetet egyetlen nyelven szerkesztik meg, majd véglegesítik, mielőtt azt jogász-nyelvészeknek átadják fordításra, és ezt követően a biztosok

⁴ Gérard Caussignac: Empirische Aspekte der zweisprachigen Redaktion von Rechtserlassen in: F. Muller & I. Burr eds.: *Rechtssprache Europas. Reflexion der Praxis von Sprache und Mehrsprachigkeit im Supranationalen Recht*, Duncker und Humblot Kiadó, Berlin, 2004. 157-178.

⁵ Lásd Hettinger Sándor: *A többnyelvűség értelmezési irányai az Európai Unió jogában*, Comparative Law Working Papers, ISSN 2560-1911, Vol. No. 3 2019

testülete részére rendelkezésre bocsátják. Amennyiben jóváhagyják, a jogszabálytervezet javaslatként a további jogalkotó szerv elé kerül: az Európai Unió Tanácsa (Tanács), valamint az Európai Parlament (Parlament) elé. Ha a további nyelvi változatok hatása érvényesülésének időpontját nézzük, az a bizottsági szakasz legvégén történik, így a többi 23 nyelvi változat hatása csupán minimálisan érződhet a kiinduló jogi aktus értelmében.

Ehhez képest a Tanács és a Parlament jogalkotási funkciójában egyértelműen megváltozik a fenti helyzet. A jogi aktus sorsa ebben a szakaszban a bizottsági szakaszt tükrözi, mivel a parlamenti képviselők vagy a tagállami képviselők módosító indítványait kezdetben egyetlen nyelven szerkesztik meg. A bizottsági szakasszal ellentétben azonban e javaslatoknak a többi hivatalos nyelvre történő lefordítása szinte egyidőben történik, és mielőtt a javaslattervezetek belépnének a szélesebb jogalkotási fázisba. Következésképpen a fennmaradó 23 nyelvi változat korai behatása, ezzel pedig a jogi aktus minőségbeli javulása korántsem kizárt.

Ennek ellenére a jogalkotási folyamat nem törekszik precíziós pontoságra a különböző nyelvi változatok tekintetében. A Parlamentben nehezen lehet rávenni egyetlen képviselőt is, hogy nem az anyanyelvén írott nyelvi változat leheletnyi különbségei egyhamar érdekelné. Ez közömbösség könnyen a többnyelvűség mellett szóló érvek torzulását vonhatja maga után. Egy kvázi parlamenti példával jól szemléltethető ez az eset. Az EU Alapjogi Chartája körül forgó vita egyik kérdése az volt, hogy a preambulumban utaljanak-e Európa vallási alapjaira. A Konvent elvetette az utalást, és azt felcserélte a szellemi örökség kifejezéssel. A német félnek nem volt tetszetős ez a megoldás, ezért többnyire valótlan fordítási okokra hivatkozva a német változat a „geistig-religiös” (szellemi-vallási) kifejezést iktatta be⁶, amellyel ez a változat vált egyedül azzá, amely leplezetlenül utalást ejtett a vallásról.⁷ Csak érdekességként megemlíthető, hogy magyar változat szemmel és erkölcsi kitétel alkalmazza.⁸

⁶ Lásd Matthias Triebel, Religion und Religionsgemeinschaften im künftigen Europäischen Verfassungsvertrag. Die Debatten des Europäischen Konvents, elérhető a <http://www.nomokanon.de/abhandlungen/014.htm> címen (Utolsó megtekintés: 2019. május 15.) 83-87 pontok

⁷ Az EU alapjogi Chrtájának második preambulumbekzdésének német nyelvi hiteles változata (Amtsblatt der Europäischen Union, C 326, 26. Oktober 2012) szerint „In dem Bewusstsein ihres **geistig-religiösen** und sittlichen Erbes gründet sich die Union auf die unteilbaren und universellen Werte der Würde des Menschen, der Freiheit, der Gleichheit und der Solidarität. Sie beruht auf den Grundsätzen der Demokratie und der Rechtsstaatlichkeit. Sie stellt den Menschen in den Mittelpunkt ihres Handelns, indem sie die Unionsbürgerschaft und einen Raum der Freiheit, der Sicherheit und des Rechts begründet.” (**Szellemi és erkölcsi** öröksége tudatában az Unió az emberi méltóság, a szabadság, az egyenlőség és a szolidaritás oszthatatlan és egyetemes értékein alapul, a demokrácia és a jogállamiság elveire támaszkodik. Tevékenységei középpontjába az egyént állítja, létrehozva az uniós polgárság intézményét és megteremtve a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térséget.)

⁸ Ld. a 6. lábjegyzetet.

A precíziós pontosság elvetésére a Parlament eljárási szabályzata⁹ akként rendelkezik, hogy „[m]ódosítás nem fogadható el, ha ... megállapítást nyer, hogy a szöveg megfogalmazása, amelyre a módosítás irányul, a hivatalos nyelvek legalább egyikén nem igényel módosítást; ez esetben az elnök az érintettekkel együtt megfelelő nyelvi megoldást keres.” A Tanács esetében valódi veszély áll fenn, miszerint a tagállamok közötti egyéb iránt áthidalhatatlan nézeteltérések sablonos kompromisszumokat szülnek, amelyek az abszolút többnyelvűség értelmében szándékolatlan eltérő nyelvi változatokhoz vezethet. Egy példával rávilágíthatunk a probléma gyökerére. a Bíróság 2010. november 9-i C-57/09 és C-101/09 egyesített ügyének¹⁰ (Németországi Szövetségi Köztársaság kontra B és D ügy) 118. pontja. Ebben a francia változat az „à titre discrétionnaire par bienveillance ou pour des raisons humanitaires” (azaz kivételes vagy humanitárius okból hozott diszkrecionális döntés alapján) kifejezést használta, míg a német „aus familiären oder humanitären Ermessensgründen” (azaz családi vagy humanitárius okból hozott diszkrecionális döntés alapján) kifejezéssel élt, ami végső soron a bírói döntés alapját képezte. A szóban forgó kifejezést szemügyre véve látható, hogy nincs az a jogász-nyelvész, aki a „bienveillance” (kivételes/méltányossági alapon) kifejezést „familiäre ... Gründe” kifejezéssel fordítaná le. Olybá tűnik, hogy a Tanács német képviselőjének felbujtására a vonatkozó német jogszabály szövegezése került az irányelv német változatába. Egy másik példa lehet a francia Államtanács (Conseil d'état) 1992-es nyilvános jelentése,¹¹ miszerint:

„míg a jogász pontosságra törekszik, a diplomata jobb szeret kimondatlanul hagyni dolgokat és az egyértelműséget mellőzni. Többször történik meg, mint gondolnánk, hogy olyan kifejezés használatában egyeznek meg, amely teret enged az eltérő értelmezésnek. ehhez pedig olyan jogszabályszerkesztési technikát alkalmaznak, amely itt-ott helyet hagy felettebb érdekes és ígéretes ellentmondások számára.”¹²

Ebben az értelemben a fordítás korai ráhatása a hivatalos nyelvekre relativizálódik, mivel lehet ezt a jogalkotási folyamat egészének tükrében értelmezni vagy a folyamatba vegyülő egyéni kezdeményezés vonatkozásában. Az első esetben a koraiság nem eléggé kiforrott jegye az EU

⁹ Az Európai Parlament eljárási szabályzatának 170. cikke a módosítások elfogadhatóságáról, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+RULES-EP+20150909+RULE-170+DOC+XML+V0//HU&language=HU&navigationBar=YES> (utolsó megtekintés: 2019. május 15.)

¹⁰ EBHT 2010 I-10979.

¹¹ Le droit communautaire, Études et documents n. 44, Paris, Rapport public 1992. 18.

¹² Az eredeti szövegezés szerint „là où les juristes cherchent la précision, les diplomates pratiquent le non-dit et ne fuient pas l'ambiguïté. Il arrive donc, plus souvent qu'on ne croit, qu'ils ne se mettent d'accord sur un mot que parce qu'il n'a pas la même signification pour tout le monde. [...] De même encouragent-ils des techniques de rédaction qui permettront de laisser subsister ici et là d'intéressantes – et prometteuses – contradictions.”

jogalkotási folyamatnak. Ezzel szemben a bizottsági szakaszt követő szakaszban, valamint a fenti második esetben, míg a módosítási javaslatok szerkesztése egyetlen nyelven történik, a többi nyelvre történő lefordításuk szinte egyidőben lezajlik. A továbbiakban nézzük meg, a koraiság eltérő szintjeinek hatását az EU jogszabályok értelmének tisztázása, valamint az eltérő nyelvi változatok elkerülése szempontjából.

1.2. A jogász-nyelvész fordítások értelemtisztázó hatása

Az abszolút és relatív többnyelvűségre egyaránt igaz fordítások értelemtisztázó hatása kettős alapon nyugszik. A fordítással szükségessé válik az eredeti gondolat újragondolása azért, hogy az az idegennyelvi/jogi környezet és rendszer által követet eltérő gondolkodási struktúra szerves részévé váljék. Ennek révén lehetővé válik az eredeti változat eddig a felszín alatt a magstruktúrák szintjén meghúzódó feltevéseinek felszínre emelése. A másik dolog abban a tényben gyökerezik, hogy a jogász-nyelvész a fordítandó szöveg legalaposabb olvasója és egyben értelmezője is. Ebbéli pozíciójából fakadóan felhívhatja a szerző figyelmét a fordítandó szöveg rejtett kétértelműségeire vagy sejtetett feltételezéseire. Természetesen szerzői privilégium annak eldöntése, hogy megfogadja-e ezt a tanácsot, vagy pedig elveti azt, továbbá a hajlandóságának foka is nagyban függ az eredeti megszövegezés és a jogász-nyelvész tanács között eltelt időtartam hosszától, valamint attól, hogy a szöveg még mindig alakítható általa, vagy azt már szétküldve egyéb személyekkel folytatott tárgyalások tárgyává vált. Mindkét példa hangsúlyozza a korai fordítás fontosságát annak érdekében, hogy a többi nyelvi változatra valamilyen hatást gyakorolhasson. A fentiek tekintetében a Parlament és a Tanács jogalkotási mechanizmusa tűnik nyitottabbnak, a Bizottság pedig kevésbé nyitottnak a fordítások értelemtisztázó hatása vonatkozásában. Ennek az az egyszerű magyarázata, hogy például a módosító javaslat szerzője sokkal valószínűbben hajlik megfogadni a jogász-nyelvész felhívást a fenti hibák kiküszöbölésére, mint amikor a jogalkotási javaslat eredeti tervezetét a Bizottsági hierarchia különböző fokain megvitatják.

1.3. Az eltérő nyelvi változatok elkerülhetősége

Valamennyi jogrendszer sajátja az a törekvés, hogy kerülje az ellentmondó jogszabályokat. Az EU többnyelvű rendszerében ezt a törekvést különösen nehéz megvalósítani, a jogszabályok pusztán mennyiségét tekintve, mivel valamennyi jogi aktus sokrétű abban az értelemben, hogy 24 hiteles változatban létezik. Ennek ellenére nincs külön rendelkezés az eltérő nyelvi változatok összefésülésére, noha közkeletű problémáról van szó. Bár a Bizottság jogász-nyelvészei elvileg beavatkozási joggal rendelkeznek a Bizottság által a Parlament vagy a

Tanács elé terjesztendő javaslatok tekintetében, sokkal fontosabbnak tartják a Bizottság saját jogalkotási hatáskörében hozott jogi aktusokra történő összpontosítást, mivel azokat a Bizottságon belül véglegesítik.¹³

A legtöbb parlamentáris kormányzati rendszerben, mielőtt a parlament megszavazta a törvényt, a hatálybalépéshez csupán az államfő általi kontrollal vagy kontroll nélküli kihirdetés és a hivatalos lapban történő megjelenés szükségeltetik. Az EU jogalkotását, annak 24 hiteles nyelvi változatát tekintve azok konzisztenciájának végső kontrollja a jogalkotási folyamat legvégén feltétlenül szükséges annak érdekében, hogy a változatok közötti ellentmondásokat a lehető legkisebbre szorítsák vissza.¹⁴ Másfelől viszont demokratikus szempönből elfogadhatatlan meg nem választott szakértöket felkérni a jogalkotó szerv által már elfogadott jogszabály szövegének felülvizsgálatára, jogász-nyelvész lektorálására. Kínálkozó megoldás lehetne, ha a jogalkotó szervek két alkalommal szavaznának a jogszabályjavaslatról: a jogász-nyelvész ellenörzés előtt és azt követően. Egy további megoldás abban állna, hogy a jogász-nyelvész ellenörzést csupán figyelembe veszik, és a végleges nyelvi változatok tekintetében az újböli szavazás lehetőségét nem zárják ki.

Az EUB látszólag kevésbé szigorú elveket követ ebben a tekintetben. Eerre példa lehet Léger fötanácsnoknak a Németországi Szövetségi Köztársaság kontra Euröpai Parlament és Tanács ügy¹⁵ kapcsán benyújtott indítványa, amelyben a Németországi Szövetségi Köztársaság az EK 230. cikk alapján a tagállamok dohánytermékek reklámozására és szponzorálására vonatkozó törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezéseinek közelítéséről szóló, 2003. május 26-i 2003/33/EK euröpai parlamenti és tanácsi irányelv részleges megsemmisítését kérte a Bíróságtól. A megtámadott irányelv 3. cikk (1) bekezdése kapcsán a Tanács védelmében előadta, hogy a tárgylások során használt angol változatban nincsenek módosítások, ha az irányelv más nyelvi változataiban eltérések vannak, azok a jogász-nyelvész ellenörzés során a megtámadott irányelv különbözö nyelvi változatainak az angol referenciaváltozathoz történö közelítése céljából keletkeztek. A fötanácsnok kiemelte, hogy „a bizonyos nyelvi változatokon eszközölt esetleges módosítások nem lépték át a valamely közösségi jogi aktus különbözö nyelvi változatai közelítésének határait.”¹⁶ Sem a Bíróság, sem a fötanácsnok nem említi meg

¹³ Lásd Stefania Dragone, *The Quality of Community Legislation and the Role of the European Commission Legal Revisers*, in *Multilingualism and the Harmonisation of European Law*, Barbara Pozzo & Valentina Jacometti eds. 2006), 99.

¹⁴ Míg ez a végsö kontroll az abszolút többnyelvűség esetében feltétlenül szükséges, erősen ajánlott volna alkalmazni a relatív többnyelvűség esetében is.

¹⁵ C-380/03 sz. ügy (EBHT 2006 I-11573)

¹⁶ Lásd a C-380/03. sz. ügy fötanácsnoki indítványának 197. pontját (2006 I-11573; ECLI:EU:C:2006:392).

azokat a határokat, amelyek nyilvánvalóan megengedőbbek, mint például a C-131/86 sz. 1988. február 25-i Egyesült Királyság kontra Tanács ügyben meghatározott,¹⁷ azaz a nyelvtani és a helyesírási hibák kijavítását.

A fenti eljárások jelenleg is hatályban vannak az EU-ban, noha az alapító szerződések és a jogszabályok hallgatnak róluk. Esetlegesen kiindulópontnak számíthat például a Tanács eljárási szabályzatának a szövegezés minőségéről szóló cikke, amely kimondja, hogy „a Jogi Szolgálat feladata, hogy a megfelelő szakaszban ellenőrizze a javaslatok és jogi aktusok tervezetei szövegezésének minőségét, továbbá hogy szövegezési javaslatokat tegyen a Tanács és szervei számára.”¹⁸ A jogalkotással megbízott szervek a jogi szövegek szerkesztésére és véglegesítésére saját jogász-nyelvsz csoporttal rendelkeznek, akik a szervek mellett működő fordítói szakszolgálatnál tevékenykednek. A rendes jogalkotási eljárás végső szakaszában szoros együttműködésben és kölcsönös megegyezéssel véglegesítik a létrejött jogi aktust.¹⁹ A jogalkotási szerveknél szintén lehetőség van az adott javaslat kétszeres megszavazására. Két döntéstípus van érvényben a Tanácsnál: az egyik a jogász-nyelvszerek által véglegesített szöveg elfogadására utal, az együttdöntési eljárás keretében ezt közös álláspont elfogadásával hozott döntés. A másik az adott szöveg alapján létrejött végleges álláspont elfogadására utal, amely jogász-nyelvszerek ellenőrzés tárgyát képezi, politikai megállapodás elnevezéssel.

A Parlament hasonló eljárást alkalmaz. Az eljárási szabályzatának 193. cikk (2) bekezdésének első fordulata szerint „a Parlament által elfogadott szövegek jogász-nyelvszerek véglegesítés tárgyát képezik az Elnök felelősségi körében.” Ezt azt jelenti, hogy még mielőtt a jogi aktus végleges formáját elnyeri és megjelenik a Hivatalos Lapban, a szövegét jogász-nyelvszerek átszerkesztik. Kizárólag az ebből a célból összeült jogász-nyelvszerek értekezlet után tekinthető valamennyi nyelvi változat véglegesnek. A Tanáccsal ellentétben a Parlamentben nem teszik újbóli szavazás tárgyává az így létrejött és esetlegesen módosított változatot. Mégis a fent hivatkozott eljárási szabály következő (3) bekezdése helyesbítési eljárás lefolytatását írja elő,²⁰ ha a Parlament kérésének megfelelően a szöveg egységességének és minőségének biztosítása érdekében olyan kiigazítások szükségesek, amelyek túlmutatnak a gépelési hibák kijavításán.

¹⁷ Lásd az ítélet 35. pontját (EBHT 1988 00905).

¹⁸ Lásd a Tanács eljárási szabályzatának 22. cikkét (Hivatalos Lap L 325, 11/12/2009 o. 0036 – 0061)

¹⁹ Lásd az Európai Parlament eljárási szabályzatának 193. cikk (2) bekezdését, amely kimondja: „A Parlament által elfogadott szövegek jogász-nyelvszerek véglegesítés tárgyát képezik az Elnök felelősségi körében. Ha ilyen szövegeket a Parlament és a Tanács közötti megállapodás alapján fogadnak el, az ilyen véglegesítést a két intézmény végzi szoros együttműködésben és kölcsönös megegyezéssel.”

[<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+RULES-EP+20150909+RULE-170+DOC+XML+V0//HU&language=HU&navigationBar=YES> (utolsó megtekintés: 2019. május 15.)]

²⁰ Lásd az Európai Parlament eljárási szabályzatának 231. cikkét.

Akkor is erre az eljárásra kerül sor, ha olyan javítások szükségesek, amelyek valamennyi nyelvi változat megegyezését, valamint nyelvi helyességüket és terminológiai egységességüket biztosítják. A helyesbítési eljárás keretében a Parlament elnöke helyesbítéstervezetet utal az illetékes parlamenti bizottság elé. Ez a bizottság a tervezetet megvizsgálja, és a Parlament elé terjeszti a helyesbítéstervezetet, ha olyan hiba történt, amely a javasolt módon helyesbíthető. A helyesbítést bejelentik, és azt elfogadottnak kell tekinteni, ha nem nyújtanak be kérelmet szavazásra bocsátásra.

A jogász-nyelvészek tehát a Tanács, valamint adott esetben a Parlament eljárásában megszületett politikai megállapodást követően lépnek be az eljárásba, de még a hivatalos lapban történő megjelenést megelőzően. Ez azt jelenti, hogy a jogalkotási eljárás lehető legkésőbbi állomásán alkalmazzák szakértelmüket és nyelvtudásukat. Ez az a szakasz, amelyben ha a többnyelvű rendszer sajátosságait kiiktatnánk, végleges szöveggel állnánk szemben. Ebből arra következtethetünk, hogy a jogász-nyelvészeknek nincs lehetőségük saját belátásuk szerint újraalkotni a kérdéses jogi aktus adott nyelvi változatát. Még azt sem tehetik meg, hogy a szöveg szerkezetét az adott célnyelv követelményeihez igazítsák. Kötelezettségük viszont a változatoknak a referenciaváltozathoz történő hozzáigazítás elvégzése. A referenciaváltozat nyelv általában az a nyelv, amelyen az eredeti Bizottság által előterjesztett javaslatot megszövegezték. Erre példa lehet Léger főtanácsnoknak a Németországi Szövetségi Köztársaság kontra Európai Parlament és Tanács ügy²¹ kapcsán benyújtott indítványa, amelyben a Németországi Szövetségi Köztársaság az EK 230. cikk alapján a tagállamok dohánytermékek reklámozására és szponzorálására vonatkozó törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezéseinek közelítéséről szóló, 2003. május 26-i 2003/33/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv részleges megsemmisítését kérte a Bíróságtól. A megtámadott irányelv 3. cikk (1) bekezdése kapcsán a Tanács védelmében előadta, hogy a tárgylások során használt angol változatban nincsenek módosítások, ha az irányelv más nyelvi változataiban eltérések vannak, azok a jogász-nyelvésszi ellenőrzés során a megtámadott irányelv különböző nyelvi változatainak az angol referenciaváltozathoz történő közelítése céljából keletkeztek.²²

Míg az egyéb változatok módosítása gyakori jelenség, a referenciaváltozat többnyire változatlan formában marad. A fenti ügyben az akkori 11 nyelvi változatból nyolc esetében módosítást hajtottak végre. Ezt úgy kell elképzelni, hogy a jogász-nyelvéssz értekezlet az egész jogi szöveg angol változatát átvilágítja, és megállapodnak a végleges angol nyelvi változatban,

²¹ C-380/03 sz. ügy (EBHT 2006 I-11573)

²² A C-380/03 sz. ügy (EBHT 2006 I-11573) főtanácsnoki indítványának 193. pontja

amelyet aztán kiadnak a Tanács jogász-nyelvszei számára, hogy azt a többi hivatalos nyelvre lefordítsák. A jogász-nyelvsz értekezlet tehát nem vizsgálja meg azokat a szempontokat, amelyek az egyéb nyelvek esetében egyébként felmerülne, kivéve, ha a nyelvi változatok között olyan ellentét merül fel, amely csak az eredeti változat módosításával oldható meg visszamenőlegesen.²³ E kivételtől eltekintve ebben a szakaszban a fordítás értelem tisztázó hatása nem érvényesülhet. A jogász-nyelvszek feladata azon eltérések kiküszöbölésére korlátozódik, amelyek révén a többi nyelvi változat kölcsönösen támaszkodhat egymásra. További korlátozást jelenthet még ebben az esetben is az, amikor a nyelvi változatok eltérése kényes politikai kompromisszum eredményeként állt elő.²⁴

A Bizottság önálló hatáskörében végzett jogalkotása tekintetében hasonló eljárás van érvényben. A Bizottságnál is jogász-nyelvszek közreműködnek, akiknek feladataik és kompetenciáik terjedelme hasonlóan alakul a Tanács és a Parlament fordítási főigazgatóságán alkalmazott jogász-nyelvszek tevékenységéhez. Ezért a fenti következtetések *mutatis mutandis* a bizottsági jogalkotásra is vonatkoznak.

2. Az európai uniós jogalkalmazás a többnyelvűség viszonylatában

Az ügyek eldöntése során az EUB olykor általános jogelveket fektet le. Jól ismert példa erre az 1960-as és 1970-es években az EU-jog emberi jogokra vonatkozó kiterjesztésének példái.²⁵ Egyéb ügyekben a Bíróság tevékenysége az EU-jog elsődleges és másodlagos forrásainak általánosan alkalmazandó jogi szövegeinek értelmezésére és alkalmazására korlátozódik. Aez előbbi esetcsokor a Bíróság jogteremtő funkcióját, míg a többi ügyben a már meglévő jog alkalmazását érinti. A többnyelvűség szempontját beemelve, érdemesnek tűnik elkülöníteni a bíró alkotta jog kvázi-jogalkotási viszonylagos szabadságát az EU-jog relatíve szöveghez kötött értelmezésétől és alkalmazásától.²⁶ Végezetül arra is fel kell hívni a figyelmet, hogy a Bíróság kimeneti oldalán megvalósuló többnyelvűség csupán relatív többnyelvűséget takar, azaz az

²³ Ld. a Fordítási Főigazgatóság gondozásában angol nyelven kiadott tanulmányt: Somssich Réka – Várnai Judit – Bérczi Anna: Study on Lawmaking in the EU Multilingual Environment, Luxembourg, Publications Office of the European Union, 2010. 37.

²⁴ Lásd a 10. és 11. lábjegyzetet.

²⁵ Lásd pl. a Bíróság C-29/69 sz. 1969-ben hozott ítéletét az Erich Stauder kontra Stadt Ulm, Sozialamt ügyben (EBHT 1969. 419.), a C-11/70 sz. 1970-ben hozott ítéletét az Internationale Handelsgesellschaft GmbH kontra Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel (EBHT 1970. 1125.), a C-4/73 sz. 1974-ben hozott ítéletét a Nold Kohlen- und Baustoffgroßhandlung kontra Ruhrkohle Aktiengesellschaft ügyben (EBHT 1974. 491.), valamint a C-44/79 sz. 1979-ben hozott ítéletét a Liselotte Hauer kontra Land Rheinland-Pfalz ügyben (EBHT 1979. 3727.)

²⁶ Ld még Walter von Gerven, The Role and Structure of the European Judiciary Now and in the Future, European Law Review (ELR), 211, 222 (1996) c. cikkét, amelyben kiemeli, hogy léteznek olyan ügyek, amelyekben a kérdéses jogi rendelkezés kellően egyértelmű a döntéshozatalhoz, hogy azt egyszerűen az ügy tényeire vetítsék, valamint olyan ügyek is, ahol nem ennyire egyértelmű a dolog.

eljárás nyelve tekintendő a hiteles nyelvi változatnak, a többi változat pusztán az eredeti hivatalos fordításaiként funkcionálnak.

2.1. A többnyelvűség hatása és a bíró alkotta jog kapcsolata

A Bíróság döntéshozatali rendjében a fent ismertetett jogalkotási eljárás megfelelője az ítélet megszövegezése az előadó bíró (*juge rapporteur*) által, valamint az adott ügyben eljáró bírácoknak az így létrejött ítélettervezetre vonatkozó tanácskozása. A jogszabálytervezet megfelelője ehelyütt a főtanácsnok által benyújtott indítványa, valamint a bírák első, az indítványon alapuló tanácskozása, amely során fény derül arra, hogy a megszülető ítélet milyen irányt vesz majd. Míg az indítvány a 24 hivatalos nyelv bármelyikén elő lehet terjeszteni, a tanácskozás során annak csupán a francia változatát veszik figyelembe, mivel ez a nyelv a Bíróság munkanyelve. Ezt a változatot azonban a főtanácsnoknak rendszerint előzetesen jóvá kell hagynia. Ha a fordítás korai behatását nézzük, itt lehetőség van arra, hogy az indítvány eredeti változata hatást gyakoroljon a francia munkanyelvi változatra még akkor is, ha ez utóbbi az előbbi fordítása csupán. Így a döntéstervezeti szakaszban egy másik nyelvi változat behatásának lehetősége adottnak vélhető.

Miután a főtanácsnoki indítványt előterjesztették, az EUB a további szakaszban egyetlen munkanyelvet használ. A Bíróság belső kimeneti oldalán megjelenő ítélettervezetek, *notes en délibéré* (a bírák tanácskozásra készített feljegyzései) nem minősülnek fordítandó szövegnek. ezek tekintetében ezért nem beszélhetünk másik nyelvi változat minőségjavító korai behatásáról. Lehetőség van azonban arra, hogy a Bíróság munkanyelvében eltérő kifejezés használatát vezeti be, amennyiben az eljáró bíró jelzi, hogy a tervezetben használt kifejezést kizárólag nagy nehézségek árán lehet lefordítani az anyanyelvére, vagy fordítása egyszerűen kizárt.²⁷ Mindazonáltal ez a lehetőség csupán a legnagyobb problémákat tudják orvosolni, és csak abban az esetben, ha az a nyelv, amelyet a probléma érint, a tanácskozásban résztvevő bíró nyelve. Statisztikailag szemlélve a 28 bíróból álló teljes ülésre csak kivételes esetben kerülhet sor, mivel a Bíróság általában 3 és 5 fős tanácsban jár el, ezért problémafelvetésről is csak feltételesen beszélhetünk.

Ezenkívül a Bíróság külső kimeneti oldalán az ítéletet általános jelleggel többi 23 hivatalos nyelvre is lefordítják, viszont nincs a jogalkotásban szerepet játszó jogász-nyelvszaki tevékenységhez hasonlítható mechanizmus, amely révén a nyelvi eltéréseket orvosolhatnák. A

²⁷ Ld. Ninon Colneric, *Recht und Sprache, Law and Language* In: Thomas Lundmark & Astrid Wallow eds., 2006, 21-22.

Bíróság által idézett EU jogi aktusok esetében az ítéletnek az eljárás nyelvére történő fordítása ugyanis az adott jogi aktus eljárásnyelvi változatát fogja követni akkor is, ha az eljárásnyelvi változat nem, vagy csak nagy nehézséggel egyeztethető össze a francia változattal, amelyre a bírák a döntésüket alapították. Erre kiváló példa a Bíróság 2010. november 9-i C-57/09 és C-101/09 egyesített ügyének²⁸ (Németországi Szövetségi Köztársaság kontra B és D ügy) 118. pontja. Ebben a francia változat az „à titre discrétionnaire par bienveillance ou pour des raisons humanitaires” (azaz kivételes vagy humanitárius okból hozott diszkrecionális döntés alapján) kifejezést használta, míg a német „aus familiären oder humanitären Ermessensgründen” (azaz családi vagy humanitárius okból hozott diszkrecionális döntés alapján) kifejezéssel élt, ami végső soron a bírói döntés alapját képezte.

Míg az ítéletlektor (*lecteur d'arrêts*), aki a végső tanácskozás előtt lép be az eljárásba, noha kissé emlékeztethet a jogász-nyelvészekre, mégis kizárólag a francia változattal foglalkozik. Ezért a bírák végső tanácskozása során megszövegezett ítélettervezet válik véglegessé, majd elküldik azt lefordíttatni. Így megállapítható, hogy nem lehetséges az eljárás nyelvére fordított hiteles változatot a bírák saját ítéletének tekinteni, mivel az eljárási nyelvre fordított hiteles változat jó eséllyel nem az eljáró bírói tanács valamelyik tagjának anyanyelvén íródott. Hanem inkább azt megküldik annak a bírónak, akinek az eljárás nyelve egyben az anyanyelve is, tekintet nélkül arra, hogy az ügyben eljár-e vagy sem.

Míg a bíróság döntése csupán egy nyelven, az eljárás nyelvén hiteles, a Bíróság – munkanyelvi monolingvalizmusa okán – majdnem minden esetben az adott ítélet francia változatára hivatkozik későbbi ítéleteiben. Példaként megemlíthetjük a Bíróság C-4/73 sz. 1974-ben hozott ítéletét a Nold Kohlen- und Baustoffgroßhandlung kontra Rurhkohle Aktiengesellschaft ügyben.²⁹ Az ítélet 14. pontjának francia változatának hivatkozási alapként használt megfogalmazása, miszerint az EU-jog alapján az alapvető jogok eleve korlátozottak („... les droits garantis, loin d'apparaître comme des prérogatives absolues...”), soha nem változott. Ezzel szemben létezik legalább öt német nyelvi változat, amelyek többségét szintén felhasználták azokban az ítéletekben, ahol az eljárás nyelve a német volt. Ebből is látszik, hogy a különösen az eljárás nyelvére fordítók számára nyitva áll a lehetőség, hogy az ítélet értelmét

²⁸ EBHT 2010 I-10979.

²⁹ EBHT 1974. 491.

tisztázzák, a munkanyelvi francia változat módosítását, amely a bírák újbóli tanácskozását tennék esedékessé, rendkívül nehéz megvalósítani.³⁰

A fent leírtakból következik, hogy az EU-jog általános elveit a Bíróság francia nyelven alakítja ki, és a többi nyelvi változat csupán a francia változat fordításainak tekintendő. Ezért bíró alkotta jog esetében a többnyelvűség ezen a szinten kizártnak mondható.

2.2. Az EU-jog értelmezése a többnyelvűség tükrében

Azon ügyek esetében, amelyek csupán értelmezik és alkalmazzák az EU jogát, a fent elmondottak igaznak tekinthetők, bár a hangsúly egyéb kérdésekre helyeződik. A Bíróság ebben a tekintetben nemcsak a jogi szöveg szerzője, hanem annak címzettje is. Címzetti pozícióban az EU-ban érvényben lévő abszolút többnyelvűség alapján az adott EU jogi aktus valamennyi nyelvi változatát hitelesnek kell elfogadnia, mint a jogalkotói szándék hiteles megnyilvánulásait. Azokban az ügyekben, ahol sajnos egymásnak ellentmondó nyelvi változatok értelmezését végzi el, azt úgy teszi, hogy az ellentmondásokat az egységes értelmezés égisze alatt oldja fel. Ez az értelmezés nem grammatikai értelmezés az esetek többségében, hanem teleológiai: a rendelkezést azon szabályozás céljának és általános rendszerének figyelembe vételével kell értelmezni, amelynek az a részét képezi.³¹

Ezzel szemben az enyhén eltérő nyelvi változatok esetében, ahol azok olyan kis mértékben térnek el egymástól, hogy akár kölcsönösen is építkezhetnek egymásra, a Bíróság számára is megnyílik a lehetőség, hogy az adott rendelkezés minél pontosabb értelmét behatárolja a különböző nyelvi változatok összevetésével. A Bíróság azonban csupán két kapcsolati viszonyt ismer az elütő nyelvi változatok tekintetében: vagy ugyanazzal az értelemmel bírnak, vagy pedig egymásnak ellentmondanak. Azok a jogesetek, amelyekben a kismértékű nyelvi változatbeli eltérések kölcsönösen építkeznek egymásra, a Bíróság vagy az egyik, vagy pedig a másik kapcsolati viszonyban látja azokat megvalósulni. Általános jelleggel az értelemazonosság vélelme mellett tör lándzsát. Jóllehet mindkét értelmezési módszer az EU-jog egységes értelmezésének igényéből fakadó szükségletet hivatott kielégíteni, a Bíróság módszere háttérbe szorítja az ügy tárgyát képezi jogszabály többnyelvű hitelességét. Valójában

³⁰ Így például ha a korábbi francia nyelvű ítélet a *véhicule (szárazföldi jármű)* kifejezést használta, és a német eljárási nyelv a *Kraftfahrzeug (gépjármű)* kifejezést, annak az érvnek a használata, miszerint a motorcsónakokat a korábbi ítélet is magában foglalta, csak német változat esetében lehetséges, a franciában nem, mivel a német kifejezés magában foglalja a vízi járműveket is, a francia viszont csak a szárazföldi járművekre használja a kifejezést.

³¹ Lásd a C-72/95 sz. előzetes döntéshozatali eljárásban hozott ítéletét, különös tekintettel az ítélet 28. és azt követő bekezdéseire. EBTH 1996., I-5403. o.

az a vélelem, hogy valamennyi nyelvi változat értelme egybeesik a Bíróság munkanyelvi változatának értelmével jóformán a szerződések jogáról szóló, Bécsben 1969. május 23-án aláírt egyezmény³² (a továbbiakban: Bécsi Egyezmény) 33. cikkének (3) bekezdése szerinti megdönthető vélelem leképezését jelenti. E bekezdése szerint a szerződés kifejezéseit mindegyik hiteles szövegben azonos értelműnek kell vélelmezni. Ez a rendelkezés feltételezi tehát, hogy a nemzetközi szerződés feltételeinek azonos értelme van valamennyi hiteles szövegben, ezért szükségtelen folyton összevetni a nyelvi változatokat akkor, ha a változatok közötti eltérést vagy az adott változatban lévő bizonytalanságot nem tették hivatkozás tárgyává.³³ A jelen esetben ez a vélelem a francia változat egyedüli hitelességét helyezné előtérbe.

Összegzés

A jelen tanulmányban közelebbről megvizsgáltuk az Európai Unió jogának viszonyát az abszolút többnyelvűség követelményével. Láthatóvá vált a cél és eredmény viszonya aképpen, hogy az abszolút többnyelvűség kritériuma jobban érvényesül abban a helyzetben, ahol a politikai megfontolások nagyobb teret nyernek. Szemléltettük, hogy ebben a vonatkozásban az abszolút többnyelvűség célkitűzései a jogalkotás oldalán valósulhatnak meg a legteljesebb mértékben – legyen szó akár a Bizottság jogszabály-előkészítési vagy önálló jogalkotási funkciójáról, akár a Tanács és a Parlament néha együttes jogalkotási eljárásairól. A jogalkotási folyamat különböző fázisai során szerephez jutó jogász-nyelvész tevékenység kapcsán megállapítottuk, hogy a minél korábban veszik igénybe értelemtisztázó fordítói és lektori szolgálataikat, annál nagyobb esély van arra, hogy az adott jogi aktus minél teljesebb értelmét megvilágítsuk, és ezáltal megvalósuljon az EU jogi normák azonos módon hiteles nyelvi változatainak egymáshoz viszonyított összhangja. Az európai uniós jogalkalmazást tekintve az abszolút többnyelvűség elve a gyakorlatban a kimeneti oldalt tekintve relativizálódik, és az eljárás nyelvi hitelesség elvét követve ápol szoros kapcsolatot a Bíróság egyedüli munkanyelvével. Jogalkalmazás során nem érvényesülhet tehát a tiszta többnyelvűség, hiszen a jogász-nyelvész funkció csupán a munkanyelv és az eljárási nyelv közötti közvetítésben merül ki. Jogszabályértelmezési funkciójában pedig a Bíróság általában a jogi aktus célja szerinti értelmezéssel oldja fel a különböző nyelvi változatokban fel-felbukkanó kismértékű vagy súlyosabb ellentmondásokat.

³² Kihirdette az 1987. évi 12. törvényerejű rendelet.

³³ Lásd Christopher B. Kuner: The Interpretation of Multilingual Treaties: Comparison of Texts versus the Presumption of Similar Meaning, 40 International and Comparative Law Quarterly (ICLQ), 953, 954 (1991).